

En odlare av dansfälten

Carina Ari stiftelsernas nestor, dansfrämjaren professor Bengt Häger, har i sitt 95:e levnadsår gått ur tiden. Bengt föddes i Malmö den 27 april 1916 och avled i Stockholm den 2 november 2011. Hans föräldrar var Alfred och Elly Häger. Bengt gifte sig 1944 med den danska författarinnan Pipaluk Freuchen och fick med henne dottern Navarana. 1954 gifte han sig med dansösen Lilavati Devi som avled 2002. Tillsammans fick de sonen Richard.

”Det jag speciellt beundrade hos Bengt var hans mycket vida överblick över hela dansfältet och hans kunskap i danshistoria”, säger hans goda vän, dansforskaren Marina Grut och tillägger: ”Som ingen annan kunde han binda samman dansen i olika länder och olika tider.”

Jag kan bara hålla med. Hans förmåga att omfatta allt var sprungen ur ett djupt intresse, ett klart intellekt och en kolossal mångsidighet.

Dansaren

Som pojke såg Bengt den ryska ballerinan Anna Pavlova i Stockholm – en upplevelse som drog honom till dansen, eller i alla fall till en början till dansflickorna, och som fick honom att börja ta

lektioner. Senare i livet berättade han ibland med viss stolthet om sin dagliga morgonträning som han fortfarande gjorde: plier och relevér, knäböjningar och resningar på tå, inövade hos danslärare som Artillio Meurk i klassisk balett, den österrikiska fridansläraren Rosalia Chladek och inte minst hos den världsberömda ryska koreografen Michel Fokine.

Det var dock ingen mindre än just Fokine som definitivt satte stopp för en eventuell danskarriär för den unge mannen. ”När han som gästlärare gav en klass för Ryska Baletten i Frankrike stod en av tjejrna och jag i ett hörn och stampade”, berättade Bengt. ”Efteråt gav Fokine ibland dansarna en

kommentar. Till mig sa han: Ni blir aldrig dansör, ni är för lång!”

Men även om Bengt Häger blev avfärdad av en verklig expert gav han inte upp dansen. När chocken lagt sig insåg han att det egentligen inte var att stå ensam på en scen som han eftersträvade. Tvärtom, han ville vara del av något större, av dansens värld.

Kosmopoliten

Bengt började resa tidigt. Redan som 14-åring tog han under sommarlovet tåget ensam ner till kontinenten, uppmuntrad eller kanske utpuffad av sin far, som själv hade rymt hemifrån i samma ålder. 1930- och 40-talens Europa präglades av fascism. Bengt reste mycket i Frankrike och Tyskland och knöt kontakter med konstnärer. Många av dessa var judar och vänstersinnade motståndare till Hitler. Som svensk kunde Bengt röra sig ganska fritt över gränserna och det utnyttjade han för att smuggla dokument för sina vänners räkning. Han pratade sällan om det, men konstaterade vid tillfälle att ingen av dessa tyska vänner överlevde nazistregimen. Hans politiska övertygelse visade sig senare även i vänskapen med Birgit Cullberg, som häcklade nazismen i sin koreografi *Kulturpropaganda*.

Bengts intresse för andra kulturer var honom till nytta vid hans många och långa studieresor i världen, alltid för att fördjupa sin kunskap om dans. När han t.ex. ledsagade sin indiska fru, dansösen Lilavati, på hennes utlandsturnéer eller hennes regelbundet återkommande studier i Indien, passade han på att se sig omkring, inte minst i Asien. Till Kina gjorde Bengt två längre resor, den ena strax före kulturrevolutionen.

Han och Lilavati var bl.a. gäster hos portalfiguren för Pekingoperan, dansaren och aktören Mei Lan-Fang och hans familj. Detta resulterade i att Bengt fick förtroendet att ordna turnéer för ensemblen i Europa, och kineserna tackade genom att inbjuda den svenska Kungliga Baletten att dansa i Kina. Nästa gång Bengt åkte till det stora landet i Öster var kulturrevolutionen i full gång och han såg med egna ögon förföljelsena av artister ur Pekingoperan och kunde på nära håll följa hur den månghundraåriga konsttraditionen bröts.

Bengt Häger 2004 vid staty av sig själv, skulpterad av Willy Gordon (i Gustav III:s café på Kungliga Operan).

Publicisten

Bengts studier i filosofi, konsthistoria och teatervetenskap var till stor nytta i hans arbete som kritiker. Han började på tidningen Social-Demokraten, som väl närmast var att betrakta som ett regeringsorgan med dålig ekonomi eftersom den hade svårt att dra till sig annonsörer. 2,50 per artikel fick han och det kunde ingen riktig journalist leva på. Men Bengt fann på råd. Eftersom varena danslärare gav minst en elevuppväsning om året bestämde han sig för att bevaka dem alla och fick på så sätt fullt upp att göra. På köpet blev Bengt den första balettkritikern i svensk press som bara skrev om dans.

Med tiden övergick skrivandet till Morgon-Tidningen och så småningom till Stockholms-Tidningen där han glädde dansälskarna i ett femtontal år med sina recensioner och sin veckokolumn Piruett. Han recenserade även i den senare versionen av Stockholms-Tidningen, åren 1981-1984, och i Vecko-Journalen och Fönstret. Dessutom var han anlitad för att skriva artiklar om dans för nationella och internationella danstidningar. Bengt var hedersmedlem i den franska kritikerföreningen Les Écrivains et Critiques de la Danse.

Han ångrade senare i livet att han inte hade skrivit fler fördjupande böcker. Tiden hade helt enkelt inte räckt till. Mitt i händelsernas centrum, som Bengt alltid var, prioriterade han att kommentera det dagsaktuella i sina artiklar. En del blev dock skrivet även i bokform.

På 40-talet skrev han historikböcker som *Ballett, Klassisk och Fri* (1945), *Ålverdens Balett; klassisk og fri* (1948) och *Rolf de Marés Svenska Balett* (1947). Under de följande 40 åren skrev han för utställningskataloger och monografier bl.a. i Dansmusei skrifter. Man får heller inte glömma hans bidrag i internationella uppslagsböcker som *Encyclopedie de la Danse*

Vid invigningen av folkdansutställningen på Dansmuseet 1974 bär Bengt Häger och Lilavati Devi sina respektive hemorters folkdräkter: Oxie härad samt Bengalen.

Med Martha Graham.

(Larousse, 1999) eller Selma Jean Cohens *International Encyclopedia of Dance* (1998). 1990 kom han ut med sitt eget praktverk *Les Ballets Suédois* på tre språk.

Folkbildaren

1944 blev Bengt ordförande för föreningen Dansfrämjandet och började då arrangera dansföreläsningar. För att ge publiken en djupare förståelse för dansens språk och motivval deltog han ofta själv som föredragshållare tillsammans med några förevisande dansare. Enligt Bengts egen uppskattning blev det ett hundratals sådana didaktiska föreläsningar. Vissa spelades in och visades i Sveriges Television. Genom Dansfrämjandet lyfte han också fram dansare och koreografer som Birgit Åkesson och Birgit Cullberg, och speciellt dessa två kom han att stötta och hjälpa under hela deras långa karriärer.

Impressarion

Bengt hade både ekonomi- och juridikstudier i bagaget, vilket kom väl till pass när han började arrangera föreläsningar. Hans impressarioverksamhet, som påbörjades i slutet av 1940-talet, blev viktig för den svenska danskonstens internationalisering. Bengt gav ett svältfött Kultursverige möjlighet att lära känna efterkrigstidens betydande internationella dans-

Med Marcel Marceau.

kompanier och artister – en utblick som sporrade svenska dansare och koreografer att förkovra sin konstart och fick publiken att efterfråga danskonst av världskvalité.

Ett lyckat gästspel på Cirkus i Stockholm med den amerikanska dansaren Katherine Dunham och hennes trupp var starten. De var på turné i London och Bengt som gjort sig känd som en god organisatör av dansframträdanden, tillfrågades om han inte kunde ordna föreställningstillfällen för truppen.

Bengt var god vän med den dåvarande chefen på Cirkus och föreslog att han för en billig penning skulle få hyra lokalen för gästspelet eftersom det ändå inte var säsong och scenen stod oanvänd. Chefen var glad för att få in lite hyresintäkter och accepterade – något som han senare bittert ångrade när danstruppen spelade för utsålda hus för stockholmarna i flera veckor.

Metropolitanbalettens första framträdande i Sverige var av den ansvarige impressarion illa förberett och slutade med katastrof: publiken uteblev.

Bengt tog över ansvaret för danstruppen och ordnade en turné ute i landet. Han bearbetade alla landsortstidningar och fick stöd för projektet med både entusiastiska förhandsartiklar och recensioner. Att det var Bengts penna som stod bakom både presentationer och kritik var det inte många som visste. Och om det var några som muttrade så överröstades de av glädjen från publiken över de fina dansarna, koreografierna och initierade artiklarna.

En tid efter detta fick Bengt ett telefonsamtal från den kända engelska danstecknaren Kay Ambrose som försökte hjälpa en indisk danstrupp som råkat illa ut med både sin impressario och europaturné.

”Du som lyckades så bra med Metropolitanbaletten, kan väl hjälpa ett fint litet sällskap av indiska dansare?”

Det var Ram Gopals berömda indiska trupp som Bengt tog sig an och ordnade månadslånga turnéer för i Sverige, Norge, Danmark och inte minst i Finland. Bengts första finska succé.

Att han även mötte sin kommande fru Lilavati Devi bland de unga dansösorna i truppen gjorde naturligtvis den personliga framgången än större.

I Paris efter kriget kom Bengt att samarbeta med Betsabe de Rothschild, syster till den stora bankmagnaten. Hon höll på att skriva en bok om dansösen och koreografen Martha Graham och finansierade samtidigt Grahams europaturné. Nu föll det sig så illa att Graham själv stukade foten under den första föreläsningen i Paris och hela turnén fick ställas in. Hon dansade huvudrollen i alla baletter och tillät inte att någon annan ersatte henne. Bengt kunde berätta

hur han och Betsabe satt vid Marthas sängkant på sjukhuset och tröstade henne när hon grät över de inställda föreställningarna. Betsabe bedyrade honom att närhelst hon ville komma tillbaks skulle hon få göra sin turné. Något år senare, 1954, kom sedan Martha Graham och hennes ensemble till Europa och Skandinavien, med Bengt som arrangör.

När Bengt en gång fick frågan om de stora dansarna var besvärliga att ha att göra med, var de divor med stort D som ryktet sa, svarade han eftertänksamt:

”Jaaa ... men en stjärna får vara svår, för det är svårt att bli en stjärna och ännu svårare att vara det”.

Den inställningen förklarar nog varför Bengt gärna anlätades för att arrangera föreläsningar för de som redan var eller senare blev dansens stora stjärnor.

En av dem var Merce Cunningham som Bengt tog till Sverige för första gången redan i slutet av 1950-talet. Först många år senare blev Cunningham erkänd och kulturförklarad för sitt konstnärskap av det svenska dans-etablissemangen.

En av de större danshändelserna i efterkrigstidens Sverige var Bengts turnéer med Pekingoperan. Två gånger under 1950-talet arrangerade han längre föreläsningsserier med en jättetrupp av dansare, skådespelare och musiker.

Med tiden fick Bengt Häger ett stort inflytande i dansvärlden långt utanför Sveriges gränser. Hans säkra förmåga att värdera både artisternas och danskompaniernas kvalitet fick andra arrangörer och beslutsfattare att följa hans rekommendationer. Efterhand kom hela den internationella dansvärlden att boka stort upplagda turnéer i Nordeuropa som också mycket riktigt gjorde succé, fyllde teatersalongerna och gav klirr i kassan.

På det sättet kom den ena nydandande verksamheten efter den andra i världen att presenteras för Sverige och Skandinavien med Bengt som drivande motor.

Museichefen

När konstsamlaren och den forne ledaren för Svenska Baletten Rolf de Maré inte längre kunde upprätthålla sitt dansarkiv i Paris, på grund av den svåra situationen efter andra världskriget, fick Bengt Häger i uppdrag att hjälpa honom att avveckla det. Med sorg i hjärtat packade Bengt ihop samlingarna av böcker, arkivalier och artefakter och såg dem skingras och försvinna till olika franska institutioner enligt de Marés önskan.

Bengt lyckades dock att övertala de Maré att ge honom några delar av samlingen, bl.a. kostymerna från Svenska Baletten som ingen annan var intresserad av. Med den här unika

Två entusiastiska initiativtagare till museer i samspråk. Utan konung Gustav IV Adolf hade Sverige inte haft något Östasiatiskt museum.

samlingen ville Bengt öppna ett dansmuseum på annat håll i den kände samlarens namn. Rolf de Maré var dock inte intresserad. Han var rädd för att dra på sig både förpliktelser och kostnader. Men Bengt gav sig inte och till slut lät sig de Maré övertygas mot att Bengt garanterade att det inte skulle kosta honom något.

Efter Bengts försök till att etablera museet i både London och Köpenhamn fick han 1950 Kungliga Operan i Stockholm att öppna dörarna för det nya Dansmuseet. Bengt fick disponera det som idag heter Gustav III:s kafé för utställningar och där hade samlingarna sin hemvist de första tio åren. 1969 blev Dansmuseet ett offentligt statligt museum, med statsbidrag för lokaler och drift.

Bengt räknade ut att han under 40 år som museichef ansvarade för upp till 60 utställningar i de många olika lokaler som museet huserat i. Speciellt brukade han framhålla utställningen om den indiska religionen Tantra på 60-talet i Filmhuset i Stockholm. Den gick senare på turné till bl. a. Danmark, England och Tyskland.

Andra stora utställningar var till exempel om Bournonvilles tid i Stockholm, Diaghilev och hans balett, Cocteau baletter, och Serge Lidos balettfotografier som turnerade i alla världsdelar under 1960- och 70-talet.

En uppmärksam utställning var den om balett i Ryssland, i de då nya lokalerna i Diplomattstaden i Stockholm. Det var den första stora utställningen om den inhemska baletten som visades utanför Sovjetunionen. Som tack lyckades Bengt få ryssarna att skänka en staty av stjärndansösen Galina Ulanova. Den står idag i entrén till Dansmuseet. Utställningen visades senare i både Rom och Paris.

Även viktiga internationella symposier med vidhängande utställningar bl.a. om balett och filmmediet och om alla

Bengt Häger och Carina Ari när han förädrades Carina Ari-medaljen 1966.

notationssystem för nedtecknandet av mänsklig rörelse hölls på museet.

Rektorn

När Bengt gick upp till Ecklesiastikdepartementet och departementsrådet Roland Pålsson i början av 1960-talet med Birgit Åkessons förslag om en statlig koreografutbildning så lyssnade regeringen. Det blev Birgit Cullberg som förordnades till skolledare för det nya Koreografiska Institutet. Efter en kort tid avsåde hon sig dock uppdraget. Hon trodde helt enkelt inte på konceptet. Man kan inte utbildas till koreograf i en skola, ansåg hon, antingen har man förmågan eller inte. Ledarskapet övergick till Bengt. Det tog inte lång tid förrän han utökade institutet till att även utbilda danspedagoger. Och det nya namnet blev Statens dansskola.

Bengt fick även staten att ge stöd till en mimutbildning i skolans hägn, Institut Marcel Marceau. Den var tänkt att utbilda framför allt hörselskadade elever. Denna verksamhet kom senare att omvandlas till en utbildning för hörande och den blev mer skådespelarriktad och flyttade så småningom till Teaterhögskolan. Efter 9 år i Bengts regi fick institutionen högskolestatus och blev Danshögskolan, idag Dans- och Cirkushögskolan.

Presidenten

I början av 1970-talet var Bengt med i den lilla grupp som övertalade UNESCO (FN:s organisation för främjande av undervisning, vetenskap och kultur) att dans var en stor självständig konstart som måste ha ett organ i nivå med t.ex. litteraturens och musikens. Le Conseil International de la Danse, CID (Internationella dansrådet), inrättades 1973 med koreografen Kurt Jooss som dess första president, en post som övertogs av Bengt när Jooss av hälsoskäl avgick 1977. Bengt var världspresident för CID i 12 år, därefter utnämndes han till Président d'honneur på livstid.

Under sitt arbete för UNESCO arrangerade Bengt ett stort antal konferenser i alla världsdelen. Det startade i början av 1970-talet med ett möte för världens koreografer på Lincoln Center i New York och följdes av en konferens i Stockholm om videon som bevarare av danskonsten. Vid den senare inrättades UNESCO Dance Film Collection som mottogs av Sveriges regering genom kulturminister Bengt Göransson. Filmsamlingen fick sin hemvist på Dansmuseet. Andra stora konferenser som Bengt var delaktig i var bl.a. de panasiatiska och panafrikanska danskonferenserna i Peking respektive Elfenbenskusten med tusentals deltagare från de asiatiska och afrikanska länderna.

Rådgivaren

Dansösen och koreografen Carina Ari var en av de unga begåvade dansare från Kungliga Baletten som 1920 lämnade Stockholm för att dansa i Svenska Baletten i Paris under ledning av dansören och koreografen Jean Börlin och mecenaten Rolf de Maré. Hon hade lyckats att få ett stipendium som gav henne möjlighet att ta privatlektioner för koreografen Fokine. Carina betraktade alltid dessa studier som sitt kapital i livet. När hon senare var i besittning av en stor förmögenhet och inte hade några arvingar, beslöt hon sig för att ge unga dansare samma chans till vidareutbildning inom danskonsten som hon själv hade fått, genom att skapa en stipendiefond.

Carina imponerades av Bengts driftighet och rådgjorde med honom. De var goda vänner och när hon startade sin första stiftelse 1960 valde hon att ta med Bengt i styrelsen. Hon gav denna stiftelse till uppgift att synliggöra danskonstnärer och människor som gör värdefulla insatser för den svenska danskonsten. Det blev en utmärkelse, hennes egen hedersbetygelse, Carina Ari-medaljen. Bengt blev den tionde i ordningen att få medaljen 1966, ur Carinas egen hand.

Boksamlaren

Studier i litteraturhistoria och äldre skrifter kom speciellt till nytta när Bengt byggde upp ett bibliotek.

Carina Ari hade livet ut ett litet horn i sidan till sin forne arbetsgivare Rolf de Maré. Han hade under hennes tid vid Svenska Baletten en gång hindrat henne från att tacka ja till en stor filmroll och därmed en Hollywoodkarriär. Att de Marés minne förevigats med museet som Bengt hade startat, ville hon gärna överglänsa. Carina bad Bengt att göra något för att hon på ett liknande sätt skulle bli ihågkommen. Bengt fick snabbt tänka till - ytterligare ett dansmuseum var en omöjlighet. Så den passionerade boksamlarens lösning var istället ett bibliotek för danslitteratur.

Carina var inte sen att förstå värdet i förslaget och accepterade. Ett bibliotek lever ju vidare för evigt och med det hennes namn. Bengt fick ett startkapital för inköp av böcker, tillsattes som ordförande och bibliotekarie i biblioteksstiftelsen och började dammsuga antikvariat på danslitteratur.

Bengts skarpa öga för sällsynta verk har inbringat biblioteket ovärderliga skatter. Han började samla i en tid när danslitteratur ännu inte värderades av boksamlare och kunde införskaffa många värdefulla dansböcker för överkomliga priser. Idag innehåller Carina Ari Biblioteket en av de största samlingarna av danslitteratur i norra Europa. Böckerna kommer från hela världen och utgör en nästan komplett samling av källmaterial om danskonst skapad före 1850.

Stipendieutdelaren

Carina Aris Minnesfond är den tredje och yngsta av Carinas stiftelser. Minnesfonden fick ära den största delen av Carinas förmögenhet och verksamheten, som hade fastställts av Carina, påbörjades 1973 två år efter hennes bortgång. Fonden har till uppgift att utdela stipendier till unga dansares utbildning, ge stöd till äldre och sjuka danskonstnärer samt ge stöd till forskning i dans. Under de snart 40 åren av stiftelsens verksamhet har man delat ut ca 30 miljoner kronor till unga, 9 miljoner till äldre och 13 miljoner till forskningsändamål. Bengt var fondens skattmästare, sekreterare och -visionär.

Visionären

Bengt brann för danskonsten. Han läste allt och såg allt. Att han inte var så fysiskt rörlig de senaste fem åren av sitt liv hindrade honom inte att ta del av utbudet av danskonst. Många kommer att minnas den distingerade äldre herren som kom farande i sin rullstol för att se föreställningar på Dansens Hus, på Kungliga Operan, eller på Moderna Dansteatern i Stockholm, för att nämna några av de dansscener han frekventerade. Och när han inte tittade på föreställningar live, så såg han upptagningar av dem.

Bengt var tidig med att inse filmens potential för bevarandet av den flyktiga danskonsten. Vad som förr var helt beroende av enstaka individers minnesförmåga kan nu fasthållas exakt som det skapats. När videon utvecklades blev det dessutom ekonomiskt genomförbart att i större skala spela in dansverk. Bengt inrättade en speciell avdelning för film på Dansmuseet som bl.a. hade till uppgift att åka runt och dokumentera föreställningar.

Det är också tack vare hans initiativ som Carina Ari stiftelserna för att stödja utvecklingen har haft och gett

stöd till internationella pristävlingar för årets bästa dansfilmer.

När det sedan framkom att videoband inte alls var ett hållbart media - att banden avmagnetiserades och innehållet försvann bokstavligen inför våra ögon, var det Bengt som tog initiativet till att påbörja överföring av videofilmer till digitalt format och att lagra dem på ett framtidssäkert sätt.

Idag är Carina Ari stiftelserna drivande aktörer för att rädda dansfilmer och förutom digitalisering av egna samlingar hjälper man till med överföringar för andra dansinstitutioner. Bengt menade att framtiden aldrig kommer att förlåta oss om vi underlåter att bevara värdefulla autentiska rörelsekonstverk till nya generationer.

Detsamma ansåg han beträffande äldre danskonst. En autentisk barockscen som vi har på Drottningholms Slottsteater, förpliktigar ett gediget kunnande i barockdans. Under sin sista sommar fick Bengt uppleva resultatet av ett nytt samarbete mellan Slottsteatern och Minnesfonden i syfte att stödja tillväxten av svenska dansare i barockstil.

Epilog

Att fortsätta arbetet för danskonsten och på bästa sätt förvalta det som Bengt har lämnat i våra händer, är en stor utmaning.

Det är ett privilegium att ha fått samarbeta med Bengt och ta del av hans vetande och långa yrkeserfarenhet som han generöst har delat med sig av.

Och det är en heder att få ge stöd till danskonsten och dess förtjänstfulla konstnärer på det sätt som Carina Ari ville och som Bengt Häger i alla år har haft som ledstjärna.

SATU MARIJA HARJANNE
Styrelseledamot och bibliotekarie i
Carina Ari Biblioteket
www.carina.se

Bengt och Lilavati Häger.